

ՇԻՐԱԿԱՆ ԽԱՂԻԿՆԵՐԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հասմիկ Հ. Մատիկյան

ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն, Գյումրի, ՀՀ
Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան, Գյումրի

Հասմիկ Հ. Հարությունյան

ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն, Գյումրի, ՀՀ
Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղ

Անվտուգություն

Նախաբան. Շիրակի արդի բանահյուսության մեջ ամենակենսունակ ժանրը խաղիկն է կամ պարերգը: Ինչպես բանահյուսական այլ ժանրերում, այնպես էլ խաղիկներում կան կայուն միավորներ, որոնք բանաձևային մտածողության արգասիք են: Դրանք դիտարկելի են տարբեր մակարդակներում: Առավել ցցուն են այս երգերում հանդիպող կրկնակների և կրկնատողերի բանաձևային դրսևորումները: Հոգվածում մենք դիտարկել ենք Շիրակում տարածված վիճակի երգերի բանաձևային կառույցները՝ որպես ավանդական բանահյուսական կարևորագույն բաղադրիչներ: Մեթոդներ և նյութեր. Պատմաքննական, բանագիտատեքստաբանական և երաժշտատեսական մեթոդներով քննության են առնվել շիրակյան խաղիկները, որոնք հանդիպում են Համբարձման տոնաձևի սակայն համակարգում: Վերլուծություն. Ուսումնասիրվել են վիճակի երգերի տարածամասնակյա գրառումներ և համեմատվել այլ խաղիկների հորինվածքային առանձնահատկությունների հետ: Արդյունքներ. Շիրակյան խաղիկների արդի դրսևորումները կրում են բանաձևային մտածողության կարևորագույն բնորոշիչներ, ավելին՝ դրանց գործառնությունը բավական ընդլայնվել է ծիսական համատեքստի փոփոխման շնորհիվ: Հեղինակների ներդրումը. Հետազոտությունն իրականացվել է երկու հեղինակների անմիջական մասնակցությամբ: Առաջին հեղինակի ներդրումը բանագիտական նյութի և տեքստական մասի շարադրանքն է, իսկ երկրորդ հեղինակինը՝ հավաքված նյութերի նոտային վերծանություններն ու էթնոերաժշտագիտական քննությունը:

Բանալի բառեր՝ տեքստ, ժանրային բնութագիր, ոճ, դաշտային աշխատանք, Շիրակ, խաղիկ, պարերգ, բանաձև, համատեքստ:

Ինչպես հղել՝ Մատիկյան Հ., Հարությունյան Հ., Շիրակյան խաղիկների որոշ առանձնահատկություններ, // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Գյումրի, 2025: Հ. 2(28): 143-152 էջեր: DOI:10.52971/18294316-2025.28.2-143

SOME CHARACTERISTICS OF SHIRAKIAN SONGS (KHAGHIKS)

Hasmik H. Matikyan

Shirak Center for Armenological Studies NAS RA
Shirak State University, Gyumri, RA

Hasmik H. Harutyunyan

Shirak Center for Armenological Studies NAS, Gyumri, RA
Gyumri Branch of Yerevan Komitas State Conservatory, RA

Abstract

Introduction. In the contemporary folklore of Shirak, the most vibrant genre is the *khaghik* or *dance song*. As in other folklore genres, *khaghiks* contain stable units that are products of formulaic thinking. These can be observed on various levels. Particularly prominent are the formulaic expressions found in the refrains and repeated lines of these songs. In this article, we examine the formulaic structures of *vijak* (fortune-telling) songs widespread in Shirak as essential components of traditional folklore. Within the scope of this study, we will specifically analyze the folk *khaghiks* related to the Hambardzum (Ascension) festival. **Methods and Materials:** The *khaghiks* of Shirak that are part of the Hambardzum ritual system have been studied using historical-comparative, folkloristic-textological, and musicological methods. **Analysis:** Recordings of *vijak* songs from different periods were analyzed and compared with the compositional features of other *khaghiks*. **Results:** The modern manifestations of *khaghiks* in Shirak bear key characteristics of formulaic thinking. Moreover, their function has significantly expanded due to shifts in the ritual context. **Authors' Contributions:** The research was carried out with the direct involvement of both authors. The first author contributed to the formulation of the folkloristic material and the theoretical section, while the second author was responsible for the transcription of the collected musical materials and the ethnomusicological analysis.

Key words: *text, genre characteristics, style, fieldwork, Shirak, dance song, formula, context.*

Citation: Matikyan H., Harutyunyan H. *Some Characteristics of Shirakian Songs (Khaghiks)*/// Scientific Works" of SCAS NAS RA. Gyumri, 2025. Vol. 2 (28). 143-152 pp..
DOI: 10.52971/18294316-2025.28.2-143

ՆԱԽԱԲԱՆ. Բանաձևը՝ որպես բանավոր արվեստում ասելաձևի դրսևորում, ձեռք է բերում կարևոր հորինվածքային բաղադրիչ և մտածողության ձև: Դա առավել կիրառվել է խաղիկներում, որոնք ունեն շատ փոքր ծավալ և բովանդակային սահմաններ: Բանաձևը, ելնելով համատեքստի առանձնահատկություններից, շարունակ ծավալվելու հնարավորություն է ընձեռել՝ առաջացնելով տարբերակային բազում դրսևորումներ:

Դեռևս Մ. Աբեղյան է նշել, որ այս փոքրիկ երգերը հատկապես քնարական բնույթի են և ունեն շատ հակիրճ բովանդակություն: Դրանք երբեմն հարափոփոխ են և հաճախ աղերսվում են բնության նկարագրին և ժողովրդական կյանքից բխող դեպքերի թվարկմամբ ստանում են իմաստաբանական որոշակի արժեք: Հետևաբար, այս ժանրի նմուշները բավական բազմազան են՝ հատկապես գործառության-թեմատիկ նշանակությամբ: Դրանք նախկինում ունեցել են կատարման հստակ վայր և համատեքստ, հետագայում համատեքստն ընդլայնվել է՝ ըստ հասարակական պահանջների:

Բանաձևային դրսևորումները հաճախ նկատելի են խաղիկների բացականչություններում, որոնք բխում են պարային շեշտերից և շարժումներից: Մրանք փոքրիկ դարձվածքներ են, որոնք հիշեցնում են ձայնարկություններ և բխում են խաղիկի բովանդակությունից: Շարունակ կրկնվելով՝ դրանք նպաստում են խաղիկի կառուցվածքի կայունությանը և հանդիսանում են հորինվածքի բանաձևային կառուցվածքի ամենակայուն տարրերից մեկը: Այսպես՝ ժամանակի ընթացքում, ինչպես հաճախ հանդիպում է բանավոր արվեստում, համատեքստից բխող առանձնահատկություններով բոլորովին նոր տներ են ավելանում և այս բանաձև-ձայնարկությունների շնորհիվ է, որ խաղիկը կամ պարերգը պահպանում է իր ավանդական նկարագիրը: Բանաձևային արտահայտություններով հարուստ են Շիրակում տարածված վիճակի երգերն ու մանկները (Ջան, վիճակ, ջան, ջան):

Պատահական չէ, որ Կոմիտասի բնորոշմամբ՝ ժողովրդական եղանակներին գույն տվողը հենց այս կրկնակներն են:

Կախված հորինվածքի առանձնահատկություններից՝ այս բանաձև-կրկնակները կարող են հանդիպել խաղիկի սկզբում, յուրաքանչյուր տողի վերջում կամ ավարտին՝ իբրև կրկնատող: Վերջինս տարբերվում է կրկնակ ձայնարկությունից նրանով, որ մի ամբողջ տող է կամ երկու տող և կրում է բովանդակային ավելի լուրջ կշիռ:

Ինչպես ընդգծում է Ռ. Խաչատրյանը, բանահյուսական երգի զարգացման գործընթացում խաղիկի կրկնակը կարող է փոխարկվել միայն այն դեպքերում, երբ այն ձեռք է բերում խաղիկին հավասարազոր իմաստային ամբողջականություն ու ավարտվածություն, իսկ բանաստեղծական չափերը լրացվում կամ ընդլայնվում են ռեդիֆային բնույթ ունեցող բառային, բառադարձվածային ռիթմամաս կրկնություններով ու միջարկություններով: [6, էջեր 87-94]:

Պարերգերում երբեմն հանդիպում են հիմնական թեմայից բխող որոշակի պոեմատիկ գծեր, հավատալիքային նախադրություններ, որոշակի թեմատիկ ուղղվածությամբ և խորհրդանիշ պատկերներով, որոնք պայմանավորում են տվյալ ստեղծագործության ձևակառուցվածքային և իմաստային ծավալման հնարավորությունները՝ ամբողջացնելով պարերգի ներքին զարգացման դինամիկ շղթան: Նմանատիպ հորինվածք ունի երկրագործական ծիսական կենցաղին աղերսվող *Համբարձման երկուշաբթին* պարերգային շարքը, որն աչքի է ընկնում ոչ միայն իր նախնական իմաստաբանությամբ, խորհրդանիշ-պատկերներով, այլև ավանդական ատաղձի վրա՝ պոեմատիկ զարգացման նոր հնարավորություններով, բառադարձվածային և հնչյունաշարային կրկնակներ:

րով ու նորամուծություններով, որոնք և ստեղծագործական տևական զարգացման արդյունք են [6, էջեր 87-94]:

Խաղիկները երբեմն կատարվում ենք փոխեփոխ երգեցողությամբ՝ տարբեր խմբերի կամ մեներգչի ու խմբի հաջորդաբար կատարմամբ: Հաճախ դրանք ուղեկցվում են պարով:

Բնականաբար, կարևորվում է այս ժանրին պատկանող յուրաքանչյուր նմուշի հորինման ու կատարման համատեքստն ու միջավայրը: Հենց բանաձևային դրսևորումները հնարավորություն են տվել ոչ միայն պահպանել այս կամ այն խաղիկը բավական տևական ժամանակաշրջան, այլև նպաստել են ժանրի նոր նմուշների ի հայտ գալու և ավանդական նկարագիրը պահպանելու գործընթացին:

Մենք անդրադառնալու ենք Շիրակի խաղիկներից վիճակի երգերին:

Երգը ձայնագրվել է 2021 թվականին: Բանասացն է Մանյա Հովհաննիսյանը, ծնվել է 1935թ. Լեռնակերտում, նախնիները գաղթել են Մուշից ու Ալաշկերտից: Կրթությունը՝ թերի միջնակարգ (Հարությունյան Հ., ՇԿԿԿ, ֆոնդ 25/5)

Վիճակի բովանդակային սահմանները

Ելնելով ծեսի հինավուրց արմատներից՝ ժամանակի ընթացքում շատ սիրված և տարածված վիճակի երգերը ընդլայնել են իրենց բովանդակային սահմանները՝ քնարական-սիրային, կատակային, սոցիալական-իրավիճակային և այլն: Ավելին՝ այս երգերը ներթափանցել են նաև ծիսական այլ ոլորտներ: Վիճակի երգերը պահպանել են իրենց ծիսական սինկրետիզմը՝ միավորելով խոսքը, երգը, պարը:

Վիճակի երգերը ներառվել են տարիքային տարբեր խմբերի կողմից՝ մանկախաղաց, չամուսնացած երիտասարդների:

Վիճակի երգերում հարյուրավոր քառյակներ են երգվել: Երգերին բնորոշ են հնագույն նմուշներից եկող *Ջա՛ն, ծաղիկ, ջա՛ն, ջա՛ն, ջա՛ն, Ջա՛ն, վիճակ ջան, ջա՛ն, Ջա՛ն գյուլում, ջա՛ն, ջա՛ն* կրկնատողերը.

Խամբարձում՝ հերկեն գիշեր,
Ջան, վիճակ, ջան, ջան,
 Քոր գընաց ծաղիկ չափել,
Ջան, վիճակ, ջան, ջան,
 Քոր գընաց ծաղիկ չափել,
Ջան, վիճակ, ջան, ջան, [5, էջ 171]:

Վիճակ, տու հոլա, հոլա,
 Ջան, վիճակ, ջան, ջան,
 Ազապ լաճեր վիճկին քոլա,
 Ջան, գուլում, ջան: [5, էջ 172]:

Կամ՝

Ծառիս տակը մանիշակ,
 Ջա՛ն, գուլում, ջա՛ն, ջա՛ն,
 Իմ յարը քանց քեզ չիչակ,
 Ջա՛ն, ծաղի՛կ, ջա՛ն, ջա՛ն [10]:

Գուլում ջան-ը որոշ դեպքերում դառնում է ինքնուրույն կրկնակ միավոր:
 Որպես օրինակ՝ *Խնկի ծառ* երգը.

Մեր դռանը խնկի ծառ,
Գուլում ջան,
 Ձեր դռանը խնկի ծառ,
Գուլում ջան,
 Խնկենին ա բերել բար,
Գուլում ջան,
 Իմ խորոտիկ, պըզտիկ յար,
Գուլում ջան [11]:

Ուշագրավ է այն, որ *Ջան, գուլում, ջան, ջան* կրկնակը երբեմն հանդիպում է մանկախաղաց երգերում: Նշված կրկնակով երգի հետաքրքիր նմուշ ենք տեսնում Ռ. Գրիգորյանի *Հայ ժողովրդական օրորոցային և մանկական երգեր* գրքում: Հեղինակը այս կրկնակով երգը գետեղել է գրքի հավելված բաժնում՝ ի թիվս գրական մշակման ենթարկված երգերի, օրորոցային համարված և մանկան ողբի ու պարի երգերի.

Սիրուն երեխա, որք ես մնացեր,
 Քո անբախտ մորը գերի են տարեր,
 Նա գնաց կորա՛վ, էլ հետ չի գալու,
 Էլ ոչ մի անգամ քեզ ծիծ չի տալու,
 Քամին կգա, ժաժ կտա,
 Պախրեն կգա, ծիծ կտա,
Ջա՛ն, գուլում, ջա՛ն, ջա՛ն: [4, էջ 355]

Նշված երգն առանց *Ջա՛ն, գուլում, ջա՛ն, ջա՛ն*... բանաձևի գրական և բանահյուսական միջավայրերում է տարածական՝ որպես օրորերգ: Այս մասին անդրադարձել ենք *Օրոր-ողբերգ տեքստերը հայկական բանահյուսության մեջ/ գրական միջավայրի համատեքստում/* հոդվածում [8]:

Ծառիս տակը մանիշակ,
 Ջա՛ն, գուլում, ջա՛ն, ջա՛ն,
 Իմ յարը քանց քեզ չիչակ,
 Ջա՛ն, ծաղի՛կ, ջա՛ն, ջա՛ն: [10]

Երբեմն երգային նույն տիրույթում են երկու տարբեր բանաձևեր:

Վիճակի երգերին բնորոշ կրկնակ-բանաձևային նմուշներ գրառել ենք նաև Շիրակի մարզում կատարած դաշտային աշխատանքների ժամանակ: Հատկապես մանիներ երգելու ժամանակ բանասացները *մանի ասեմ* բանաձևից հետո ավելացնում էին *Ջան, վիճակ, ջան, ջան* կրկնատողը:

Մանի ըսեմ ու շարեմ բանաձևը, լինելով ճկուն միավոր շիրակյան խաղիկներում, երբեմն թույլ է տալիս փոփոխություն իր բանաձևային տիրույթում՝ *վիճակ ըսեմ ու շարեմ* փոփոխակով:

Վիճակ ըսեմ ու շարեմ,
Ջան, վիճակ, ջան, ջան,
Լցնեմ տոպրակն ու կարեմ,
Ջան, ծաղիկ, ջան, ջան: [9, էջ 420]

Անդրադառնանք վիճակի երգերից մի յուրահատուկ նմուշի, որը մեծ ժողովրդականություն է վայելում հատկապես Շիրակի տարածաշրջանում: Ալեքսանդրապոլում այս պարերգը, ենթարկվելով ծիսական փոխակերպման, կատարվել է հարսանիքի ժամանակ՝ որպես հարսի պար: Խոսքը *Ծաղիկս ունիմ* վիճակի երգի մասին է:

Ահավասիկ վիճակի երգը. [2, էջ 102]:

Չափավոր

Ծա-ռիս տա-կը մա-նի - շակ, ջան, գյու-լում ջան, ջան,

իմ յա - ռը քանց քեզ շի-շակ, ջան, ծա-ղիկ ջան, ջան:

Ծա-ռիս տա-կը մա-նի-շակ, ջան, գյու-լում, ջան, ջան,

իմ յա-րըս քանց քեզ շի-շակ, ջան, ծա-ղիկ, ջան, ջան:

Ծա-ղիկ ու-նեմ ա - լա - յա, ջան, ծա-ղիկ ջան, ջան,

մե - ջը լի - քը լա - լա - յա, ջան, ծա-ղիկ, ջան, ջան:

Հստ Մ. Բրուսյանի՝ սա բուն ժողովրդական գեղջկական պարերգ է, որը հանդիպում է Հայաստանի տարբեր գավառներում [3, էջ 216]: Բավական է նշել, որ Կոմիտասի ժողովածուներում այս երգը հանդիպում է 12 տարբերակով [7, էջեր 276-279]:

Ելնելով այս երգերի մեղեդիական բազմազանությունից՝ վերստին կարելի է եզրակացնել, որ ժողովրդական ստեղծագործության մեջ տեքստի բանաձևային միավորների շնորհիվ պահպանվել է ոչ միայն կրկնատողերի միավորները, այլև հնարավորություն է ստեղծվել ազատ ստեղծագործական մոտեցում հանդես բերել մյուս տողերի եղանակավորման մեջ:

Երաժշտական և բանաստեղծական տեքստերի կապը հատկապես օրգանական է երգի առաջին տան մեջ, քանի որ հենց այստեղ է ձևավորվում երգի ամբողջական կառուցվածքը: Առաջին տան մեջ թեմատիկ բովանդակությունից բացի արտահայտվում է կառուցվածքային կազմակերպվածությունն ու ռճական կերպարայնությունը: Այն հիմք է ծառայում մնացած տների ձևավորման համար, որոնք, որպես կանոն, կառուցվում են առաջին տան օրինակով:

Այս առումով բավական հետաքրքիր է Հ. Ափինյանի ուսումնասիրությունը, որը նվիրված է վիճակի այս երգի 10 օրինակների համեմատական վերլուծությանը: Դրանք հիմնականում ձայնագրվել են Շիրակի գյուղերում և Գյումրիում [1, էջ 31]:

Ալեքսանդրապոլի հարսանիքներում ավանդաբար հնչող գեղջկական երգի այս հնավանդ նմուշը կատարվում է մեներգի ձևով, երբեմն փոխնիփոխ երգեցողությամբ, հաճախ նվարգարանային՝ դուդուկների կամ գուռնայի եռյակի մեկնաբանությամբ / մենանվագ գործիք, դամ, հարվածային՝ դափ կամ դիդլ/, սակավ լարավոր նվագարանների ուղեկցությամբ / թառ կամ քամանչա և որևէ հարվածային/՝ դանդաղ ու հանդիսավոր:

Ծիսապարին մասնակցում էին 7 ամուսնացած աղջիկ համարվող գույգեր՝ ձեռք ձեռքի բռնած: Պարը պարտադիր կատարվում էր շրջանի երեք պտույտով՝ վառվող մոմերի ուղեկցությամբ, որոնք պահվում էին և հետագայում վառվում առանձնահատուկ իրադրությունների՝ ծանր ծննդաբերության, հիվանդությունների կամ ընտանեկան նեղությունների դեպքում միայն [1, էջ 35]:

Հ. Ափինյանի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ դիտարկված բոլոր երգերում առկա է նույն կրկնակը և նույն բովանդակությունը, սակայն տարբեր են տների կառուցման ձևերը: Ըստ Ափինյանի՝ կան վանկաչափական կաղապարներ, որոնց մեջ բանաստեղծական յուրաքանչյուր ոտքին համապատասխանում է չորսով ավելի երաժշտական ռիթմական միավոր: Երաժշտական բաղադրիչի շնորհիվ պարային ռիթմական պատկերները իրենց են ենթարկում բանաստեղծական անհավասար տողերը: Այդ անհավասարությունները ընդհանրացվում են ամանակադրության օրենքով, հավասարատևության սկզբունքով: Վերջինս կայուն կրկնվող, տիպական և բնութագրական պարային կշռությապատկերի ապացույցն է: Բնորոշ ոտքերն են՝ մեծասար-մեծավերջ, մեծասար-անգայթ, համբույր-մեծավերջ [1, էջ 36]:

Նշենք, որ կենսունակության շնորհիվ հարսի այս պարը տևական ժամանակ կիրառվել է լենինականյան հարսանյաց հանդեսներում: Ավելին՝ իր մեծ ժողովրդականության շնորհիվ այն օգտագործվել է որպես գյումրեցի արհեստավոր վարպետների պար՝ Մկրտիչ Արմենի համանուն վիպակի հիման վրա 1970 թվականին նկարահանված «*Հեղինար աղբյուր*» ֆիլմում /ռեժիսոր՝ Ա.Մանարյան/: Այստեղ ընդհանրապես ծիսական բաղադրիչը համատեքստից դուրս է մնացել, փոխվել է նաև նկարագիրը, քանի որ երգվող տեքստային հատվածը դուրս է բերվել, և մնացել է պարը որպես ծանր ավանդական շուրջպար: Անշուշտ, սա ստեղծագործական մոտեցում է, որը կատարել է կոմպոզիտոր Ռոբերտ Ամիրխանյանը՝ փորձելով ֆիլմում ստեղծել ավանդական քաղաքային տոնախմբության պատկեր: Պատահական չի ընտրվել այս ծիսական մեղեդին:

Վիճակի երգերի մեծ ժողովրդականությունը և մտերմիկ քնարականությունը հնարավորություն է տվել դրանք ընդգրկել նաև նախահարսանեկան պարտներում, որտեղ հիմնականում նորահարսի ընկերուհիները հարսանիքի նախորդ օրը փոքրիկ տոնախմբություն են կազմակերպել՝ առանձնահատուկ կենսուրախ մթնոլորտի մեջ:

Ժանրի նկատմամբ մեծ հետաքրքրություն են ցուցաբերել հայ գրողները՝ ժողովրդական տոնախմբությունների մեջ ներառելով հատկապես վիճակի տեսարանները: Դրա բացառիկ դրսևորումը Հովհ. Թումանյանի «*Անուշ*» պոեմում Համբարձման տոնախմբության մեծակերտ նկարագրությունն են և այստեղ ծավալվող գործողությունները: 1912 թ. կոմպոզիտոր Արմեն Տիգրանյանի համանուն օպերայում հնչելուց հետո, *Համբարձում յայլա* խմբերգը այնքան մեծ ճանաչում գտավ, որ այսօր բանահավաքչական աշխատանքների ժամանակ այն մատուցվում է որպես հին հայկական ծիսական երգ, մինչդեռ, տեղի է ունեցել կոմպոզիտորական ստեղծագործության ժողովրդականացման յուրօրինակ դրսևորում, ինչը բանահյուսության մեջ հանդիպում է, երբ երգը կորցնում է հեղինակային պատկանելությունը և դառնում բանավոր ավանդման նմուշ:

Ե Զ Ը Ա Հ Ա Ն Գ ՈՒ Մ. Շիրակի բանահյուսական ժառանգության մեջ վիճակի երգերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս ակնառու կերպով նկատել հայ բանահյուսության մեջ բանաձևային դրսևորումների ինչպես կենսական հատկանիշները, այնպես էլ ժամանակի ընթացքում կրած ազդեցությունների առկայության պայմաններում բանաձևային միավորների կարևորագույն դերը:

Բուն ծիսական բանաձևային միավորները *Ջան, ծաղիկ ջան, Ջան վիճակ ջան, ջան, Ջան գյուլում, ջան, ջան* պահպանել են երգերի բնապաշտական արխայիկ նկարագիրը. կիզակետում զարնանամուտն է: Բանաձևը թույլ է տալիս, որ գեղջկական զգացողությունը ինչ-որ առումով պահպանվի նաև այլ երգերում: Եվ այդ բանաձևերի շնորհիվ ցանկացած խաղիկ կարող է ծիսականացվել որպես վիճակի երգ և հակառակը: Ինչպես նկատեցինք, հնագույն ծիսական համալիրից պահպանված *Ջան, ծաղիկ ջան* բանաձևը ավելի ուշ շրջանում վերափոխվել է:

Երաժշտական բաղադրիչը չի տուժել, որովհետև խաղիկում երկու դեպքում էլ վանկային նույն միավորներն են/վիճակ, գյուլում/: Հետևաբար, երգը դիտելի է որպես գործողություն, որն իրականացվում է կոնկրետ սոցիալական և մշակութային իրադրության մեջ: Ժանրային պատկանելիությունը բխում է գործողության բնույթից, տվյալ համայնքում ունեցած կարգավիճակից, և միայն դրանից հետո՝ արտահայտչական կամ կառուցվածքային հատկանիշներից: Սա նաև բացատրում է, թե ինչու տարբեր իրավիճակներում նույն տեքստը կարող է դասակարգվել տարբեր ժանրերի ներքո: Հետևաբար, տեքստ-համատեքստ համադրումը ժողովրդական երգում հանդիսանում է ոչ միայն ժանրի բացատրության գործիք, այլ հենց դրա առաջացման և փոխակերպման մեկնություն:

Գ ր ա կ ա ն ու թ յ ու ն

1. Ափրիյան Հ. Հայ ավանդական երաժշտության խնդիրներ: Հոդվածների ժողովածու: Գյումրի: ՀՀ ԳԱԱ ԾՀՀԿ հրատ., 2024: 168 էջ:
2. Բրուտյան Ա. Ռամկական մրմունջներ: Երևան: 1983:
3. Բրուտյան Մ. Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն: Երևան: 1983:
4. Գրիգորյան Ռ. Հայ ժողովրդական օրորոցային և մանկական երգեր: Հայկական ՄՍՀ ԳԱ հրատ.: Երևան: 1970:465 էջ:
5. Թումանյան Մ. Հայրենի երգ ու բան, հ. 4, Չանգակ-97 հրատ.: Երևան: 2005: 432 էջ:
6. Խաչատրյան Ռ. Համբարձման երկուշաբթին պարերգի իմաստատեքստաբանական վերլուծության փորձ, Երևան, 1991, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Հ. 6, 87-94 էջեր:
7. Կոմիտաս, Երկերի ժողովածու, հ.2, Երևան: Հայաստան: 1965:
8. Մառիկյան Հ., Օրոր-ողբերգերը հայկական բանահյուսության մեջ/ գրական միջավայրի համատեքստում/, ԳԱԱ ԾՀՀ կենտրոնի Գիտական աշխատություններ, N 1(24) 2021: 97-107 էջեր:
9. Շիրակ. Հայոց բանահյուսական մշակույթը: Երևան: ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, 2024, 640 էջ:
10. www.horovel.org/lalayan/horovel.nsf. (access: 10.09.2025)
11. <https://museum.am/songs/11.html> (access: 09.20.2025)

References

1. Apinyan, H. *Issues of Armenian Traditional Music. Collection of Articles* [Hay avandakan yerazhshtut'yan khndirner]. Gyumri, NAS RA Shirak Center for Armenian Studies Press, 2024, 168 p. (in Armenian)
2. Brutyan, A. *Rural Murmurs* [Ramkakan mrmunjner], Yerevan, 1983. (in Armenian)
3. Brutyan M. *Armenian Folk Musical Creativity* [Hay zhoghovrdakan yerazhshtakan steghsagortsutyun] Yerevan, 1983. (in Armenian)

4. **Grigoryan R.** *Armenian Folk Lullabies and Children's Songs* [*Hay zhoghovrdakan ororotsayin yev mankakan yerger*] Yerevan, Academy of Sciences of the Armenian SSR Press, 1970, 465 p. (in Armenian)
5. **Tumajyan, M.** *Songs and Words of the Homeland* [*Hayreni yerg u ban*] Vol. 4, Yerevan, Zangak-97 Press, 2005, 432 p..(in Armenian)
6. **Khachatryan, R.** An Attempt at a Semantic-Textual Analysis of the Hambardzum Monday Song [*Hambardzman Yerkushabtin parergi imastatekstabanakan verluts 'ut 'yan p 'vots '*], Vol. 6, Yerevan, 1991, 87–94pp .. (in Armenian)
7. **Komitas, Collected Works** [*Erkeri zhoghovatsu*] Vol. 2, Yerevan, Hayastan, 1965. (in Armenian)
8. **Matikyan H.** Lament-Lullabies in Armenian Folklore (in the Context of the Literary Setting) [*Ororoghbergerë haykakan banahyusut'yan mej / grakan mijavayri hamatekst'um*] *Scientific Works of the NAS Shirak Center for Armenian Studies*, No. 1(24), 2021, 97–107 pp. (in Armenian)
9. *Shirak: The Folkloric Culture of the Armenians* [*Shirak. Hayots' banahyusakan mshakuyt 'y*] Yerevan, Institute of Archaeology and Ethnography of the NAS RA, 2024, 640 pp.. (in Armenian)
10. – 11 /տե՛ս հայերեն գրականության ցանկում՝ in English/

Ընդունվել է / Received on: **20. 10. 2025**

Գրախոսվել է / Reviewed on: **30. 10. 2025**

Հանձնվել է տպ. / Accepted for Pub: **10. 12. 2025**

Տեղեկություններ հեղինակների մասին

Հասմիկ Համլետի ՄԱՏԻԿՅԱՆ՝ բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԳԱԱ ՇՀՀ Կենտրոնի գիտաշխատող, ՇՊՀ-ի Օտար լեզուների և գրականության ամբիոնի դասախոս, Գյումրի, ՀՀ, էլ. հասցե՝ hasvrej@mail.ru. / <https://ORCID.org/0000-0003-0032-5123>

Hasmik Hamlet MATIKYAN: PhD in Philology, Researcher at Shirak Center for Armenological Studies NAS RA, Gyumri Lecturer at the Chair of Foreign Languages and Literature of SUSH, Gyumri, RA, e-mail: hasvrej@mail.ru. [https:// ORCID.org/0000-0003-0032-5123](https://ORCID.org/0000-0003-0032-5123)

Հասմիկ Հայկի ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ՝ արվ.գիտ. թեկնածու, դոցենտ, ԳԱԱ ՇՀՀ Կենտրոնի ավագ գիտաշխատող, Գյումրի, ՀՀ, էլ. հասցե՝ hasmik.har@mail.ru / [https:// ORCID.org/0000-0001-7756-4240](https://ORCID.org/0000-0001-7756-4240)

Hasmik Hayk HARUTHYUNYAN: PhD in Art, Associate professor, Senior Researcher at Shirak Center for Armenological Studies NAS RA, Gyumri e-mail: hasmik.har@mail.ru / [https:// ORCID.org/0000-0001-7756-4240](https://ORCID.org/0000-0001-7756-4240)